

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: СУДОВА ПРАКТИКА

IMPLEMENTATION OF MEDIATION FOR SETTLEMENT OF FAMILY DISPUTES IN CIVIL JUDICIARY OF UKRAINE: JUDICIAL PRACTICE

Дяченко С.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університет державної фіскальної служби України

Колоколъна Н.С., магістр
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

Стаття присвячена вивченню перспектив використання медіації як самостійного способу вирішення сімейних спорів у цивільному процесі в Україні.

Висвітлено історію медіації, практику її застосування в зарубіжних країнах. Досліджено ефективність процедури медіації, значення та сутність цього процесу, роль посередника у прийнятті взаємовигідних для конфліктуючих сторін рішення. Були проаналізовані законопроекти у сфері медіації, виявлені їхні недоліки та запропоновані зміни для їх вдосконалення. З'ясовано причини труднощів із впровадженням і перспективи появи цього інституту в цивільному процесі України.

У статті висвітлюються завдання процедури посередництва (медіації) в цивільному процесі, порівнюється медіація та судовий порядок вирішення цивільно-правових спорів, зокрема сімейних.

Автор робить висновок, що законодавча фіксація інституту медіації забезпечить швидку й економічну ефективність позасудового вирішення спорів, а також надасть можливість вдосконалити та спростити доступ до правосуддя. Зокрема, медіація в цивільному процесі допоможе розвантажити судову систему; запровадження інституту медіації наблизить положення вітчизняного судочинства до європейських стандартів; не менш важливий фактор запровадження інституту медіації в Україні – це те, що він дасть можливість зменшити видатки державного бюджету, розвантажити органи державної виконавчої служби, сприятиме розвитку та просуванню правової культури громадян і стане важливим кроком для формування значно вищого рівня розвитку суспільства. Крім того, визначено головні принципи здійснення медіації в цивільному процесі. Розкрито перспективи впровадження в Україні медіації для вирішення сімейних спорів, окреслено окремі проблеми, які гальмують цей процес, сформульовано пропозиції щодо їх усунення. Проаналізовано прогалини сучасного цивільного процесуального законодавства та наслідки медіативної форми врегулювання спорів. Досліджено судову практику.

Ключові слова: медіація, альтернативний методи вирішення правового спору, медіаційне застереження, справи про розірвання шлюбу, сімейний спір, примирення, громадянське суспільство, європейські стандарти, угода про результати медіації.

The article is devoted to the study of the prospects of using mediation as an independent way of resolving family disputes in the civil process in Ukraine.

The history of mediation and its practice in foreign countries is covered. The effectiveness of the mediation procedure, the significance and essence of this process, the role of the mediator in making mutually beneficial decisions for the conflicting parties are investigated. Bills on mediation have been analyzed, their weaknesses identified, and changes proposed to improve them. The reasons for the difficulties with implementation and the prospects of the institute's appearance in the civil process of Ukraine have been clarified.

The article deals with the tasks of mediation (mediation) in the civil process, comparing mediation and judicial procedure for resolving civil disputes, in particular, family ones.

The author concludes that the legislative fixation of the Mediation Institute will ensure the speedy and cost-effective efficiency of out-of-court dispute resolution, as well as provide an opportunity to improve and simplify access to justice. In particular, mediation in the civil process will help to unload the judicial system; introduction of a mediation institute will bring the provisions of domestic justice closer to European standards; An equally important factor for the introduction of a mediation institute in Ukraine is that it will allow to reduce the expenditures of the state budget, unburden the bodies of the state executive service, and promote the development and promotion of the legal culture of citizens and will be an important step for shaping a much higher level of development of society. In addition, the main principles of mediation in the civil process are defined. Prospects for the implementation of mediation in Ukraine for resolving family disputes are outlined, some problems are hampered, and proposals for their resolution are formulated. The gaps of modern civil procedural legislation and the consequences of the mediative form of dispute settlement are analyzed. Case law is investigated.

Key words: mediation, alternative dispute resolution methods, mediation reservation, cases of divorce, family dispute, reconciliation, civil society, European standards, mediation results agreement.

Постановка проблеми. Останнім часом дедалі частіше можна знайти альтернативні практики вирішення юридичних конфліктів без класичних судових процесів. Однією з таких альтернатив є широкомасштабна процедура застосування медіації в європейських країнах.

Сьогодні судові процеси та інші юрисдикційні механізми розгляду та вирішення цивільних справ є основними формами захисту порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод і захищених законом інтересів. Однак не можна заперечувати, що за сучасних умов формування та динамічного розвитку суспільства вони недостатньо ефективні. Тому велика увага приділяється проблемам примирних процедур, а саме медіації. У багатьох зарубіжних країнах медіація використовується як особлива форма врегулювання суперечок спільно із судовим спором.

У світі вирішення спорів (вирішення конфлікту) медіація займає одне з головних місць, оскільки цей інсти-

тут дає можливість вибору альтернативних (позасудових) способів вирішення спорів між сторонами сімейного спору. Не секрет, що, коли існує конфлікт, особливо між близькими людьми, немає ні переможця, ні переможених, і найкращим виходом із конфліктної ситуації є лише примирення. Однак, на жаль, національний механізм захисту прав людини ще не здатний забезпечити такий фінал для тих правових спорів, які виникають нині у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні дослідження питань, пов'язаних із застосуванням альтернативних методів вирішення цивільних спорів, проводили Л.О. Андрієвська, Н. Бондаренко-Зелінська, С.В. Дяченко, Н. Кишиник, І. Ковальчук, Г. Єременко, М. Поліщук, Н. Мазаракі, В. Кудрявцева та ін.

Мета статті – здійснення комплексного аналізу питання використання медіації у вирішенні сімейних спорів у цивільному процесі, розробка відповідних

науково-теоретичних позицій, пропозицій щодо регулювання використання медіації при вирішенні цивільних спорів в Україні, використання медіації в судовій практиці.

Вклад основного матеріалу. Медіація є ефективним альтернативним способом врегулювання спору через посередника, який не є представником публічної влади, не виконує функцій судді та не приймає остаточного рішення. Світова практика свідчить, що медіація є більш ефективною, ніж звернення до суду. Суд вважається останньою інстанцією, на яку посилаються сторони конфлікту, якщо посередництво не могло його вирішити. Зокрема, Н. Бондаренко-Зелінська зазначає, що нині в Україні, як і в більшості країн СНД, провідною була і залишається судова форма захисту, в основу якої покладено змагальний процес [1, с. 182].

Це є новим поняттям для національного процесуального законодавства. Кожна особа має право на захист своїх порушених прав. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [2]. Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) кожна особа має право звернутися до суду по захист свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [3].

Ухвалення Цивільно-процесуального кодексу України (далі – ЦПК України [4]) стало вагомим кроком до вдосконалення національного механізму здійснення правосуддя у цивільних справах і підвищення його ефективності. ЦПК України заклав низку новінок, спрямованих на спрощення процедури розгляду та вирішення цивільних справ, забезпечення доступності й ефективності судового захисту загалом, а головне, забезпечення можливості примирення учасників спірних правовідносин.

Відповідно до ст. 1 ЦПК України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Зміст зазначеного положення передбачає, що для забезпечення ефективного захисту прав людини слід встановити таку процедуру провадження, яка не тільки проводиться на законних підставах, але й дасть можливість дійти до врегулювання юридичного питання, яке стало предметом судового провадження.

Однак у сучасній правозастосовчій практиці багато випадків, коли через тривалість судового процесу питання, з якими подано позови, втрачають свою актуальність, а сторони зазнають істотних матеріальних і моральних збитків і часу. Навіть у разі довгоочікуваного рішення сторін його виконання також затягується на роки, а здебільшого не виконується.

З огляду на це увагу вітчизняних юристів було зосереджено на розробці рекомендацій не лише щодо вдосконалення процедури судового розгляду, а й щодо приведення його у відповідність із європейськими стандартами, включаючи врахування зарубіжного досвіду альтернативного вирішення суперечок, який передбачає оперативне, об'єктивне та грамотне вирішення юридичних конфліктів на основі примирення сторін. Загалом світовий досвід показує, що посередництво (медіація) у цивільному процесі дозволяє успішно вирішувати різні конфлікти, які виникають у різних сферах суспільного життя, а саме: приватні правові спори щодо поділу майна, виховання дитини у разі розірвання шлюбу, врегулювання відносин між сусідами, питань спадкового права, трудові відносини та ін.

Для України питання необхідності впровадження Закону «Про медіацію» довгий час було дискусійним серед правової спільноти. З одного боку, це пов'язано з тим, що медіація – особливий спосіб вирішення, який вимагає спеціального законодавчого закріплення. З іншого боку, існує

проблема публічного сприйняття цієї процедури та фінансової доступності.

На жаль, нині в Україні не існує профільного закону, який би регулював усі важливі аспекти й умови процедури посередництва, але законодавство нашої країни містить низку норм, що є основою його практичного застосування. Наприкінці 2015 р. у Верховній Раді України було зареєстровано кілька проектів Закону «Про медіацію». За основу було взято законопроект № 3665, який навіть пройшов у першому читанні, але був відхилений і відкликаний із розгляду 28 лютого 2019 р. [5].

05 липня 2019 р. у Верховній Раді зареєстровано проект Закону № 10425 «Про діяльність у сфері медіації». Цей законопроект пропонував врегулювати визначення термінів, принципів медіації та порядок його проведення як досудового, так і позасудового порядку врегулювання спору, статусу посередника, процедури набуття права на здійснення медіації, вимоги до навчання та відповідальність посередників [6].

Запровадження медіації як обов'язкового досудового способу вирішення спорів могло б стати успішною реалізацією ст. 124 Основного Закону України.

Такі зміни можуть вирішити питання про перевантаження судів і суттєво зменшити кількість спорів, які потраплять до судів і наразі врегулюють інститут медіації. Однак 29 серпня 2019 р. проект закону був відкликаний, а питання медіації в Україні залишається неврегульованим на законодавчому рівні.

Медіація має низку переваг щодо судового розгляду та відмінностей щодо інших альтернативних механізмів вирішення спорів, таких як врегулювання спору за участю судді, переговори, третейський суд тощо [7, с. 12]. Поняття «медіація» походить від лат. «mediare», що означає «бути посередником». У перекладі з англійської мови термін «медіація» (mediation) означає посередництво, клопотання, заступництво.

В умовах сьогодення питання визначення можливостей і способів впровадження посередництва в національну систему захисту прав і свобод людини, а також визначення її взаємозв'язку з цивільним процесом набуло надзвичайного значення.

Щодо того, яким чином запроваджувати медіацію в національний механізм захисту, то нині в Україні з цього приводу домінують дві концепції. Концепція судового посередництва, згідно з якою остання має стати невід'ємною частиною процесуальної процедури, в якій, як зазначає М. Поліщук, медіатор лише сприяє, допомагає сторонам налагодити діалог, змінити ставлення до проблем, що стали причиною спору, знайти компроміс [8, с. 137]. Натомість представники другої концепції стверджують, що медіація має бути автономним способом вирішення юридичних спорів, за прикладом третейського судочинства, функціонувати паралельно із судовими процесами. Так, Г. Єременко у своїй праці зазначає, що дедалі більш нагальним в Україні стає питання ефективного юриста, котрий діє як «співпрацюючий юрист (collaborative lawyer)», допомагаючи клієнтам врегульовувати спори в найбільш сприйнятій для врегулювання конфлікту спосіб [9, с. 4]. Така ідея є основою для діяльності груп посередників, які вже функціонують в Україні. Більше того, з погляду науки цивільного процесуального права судове посередництво (медіація) є найбільш проблематичним, оскільки запровадження цієї моделі обов'язково призведе до необхідності узгодження її з нормами цивільного судочинства. Однак представники жодної з концепцій медіації точно не вирішили, якою має бути медіація, чи має вона взаємодіяти із судовим процесом: чи слід медіації стати елементом (стадією) процесуальної процедури, чи для цивільного процесу має значення лише остаточний результат медіації, угода про посередництво, яка повинна застосовуватися як мирова угода. Якщо цивільно-правові спори виникають у сфері приватних відносин,

нетрадиційні способи захисту прав можуть застосовуватися лише на основі добровільного волевиявлення сторін. До таких механізмів відносять переговори, посередництво (медіацію), арбітраж тощо, які є самостійними та незалежними у своєму регулюванні [7, с. 12].

Деякі вчені схиляються до того, що медіація ні в якому разі не може бути невід'ємною частиною національного цивільного процесу, хоча б тому, що принципи його організації не відповідають принципам цивільного процесуального права. Так, цивільне судочинство підпорядковується вимогам процесуальної форми, яка характеризується імперативністю, чіткою визначеністю змісту та послідовністю процесуальних дій, що їх вчиняють учасники процесу, документальним оформленням майже кожної процесуальної дії тощо. Натомість посередництво здійснюється на основі абсолютної добровільності. Сторони медіації самостійно визначають порядок проведення цієї процедури; посередник може лише тоді встановити процедуру медіації, коли між сторонами суперечки з цього питання немає згоди. Медіація проводиться конфіденційно. Більше того, на відміну від судді, який може дати сторонам імперативні вказівки та приймати обов'язкові для них рішення, посередник не може чинити тиску на сторони і приймати рішення щодо них. Очевидно, що підпорядкування медіації вимогам процесуальної форми знищить увесь позитивний потенціал цього методу.

Крім того, тісно пов'язаним з інститутом медіації є інститут врегулювання спору за участі судді. Тому практика інституту врегулювання спору за участі судді в Україні є непоширеною, оскільки такий механізм є новелою для цивільного судочинства. Цей спосіб також націлений на спрощене та швидке вирішення спору. Проте існують суттєві відмінності цього інституту від класичної медіації.

Л. Андрієвська вказує на те, що інституту врегулювання спору за участю судді в цивільному судочинстві притаманні особливі ознаки, зумовлені специфікою спорів, матеріально-правових і процесуальних норм, які регулюють ці відносини [10, с. 55].

Його законодавче регулювання здійснюється Цивільним процесуальним кодексом України (ст. 201–205 і безпосередня вказівка у ст. 16 ЦПК про те, що сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом).

Однак вирішити спір із участю судді можна до початку розгляду справи по суті, за згодою сторін. Медіацію можна застосувати на будь-якому етапі, але також за згодою сторін. Що стосується тривалості процедури, то слід зазначити, що строк посередництва визначається за згодою сторін, а врегулювання спору за участю судді можливе протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів із дати прийняття рішення про врегулювання. У разі недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками повторне врегулювання цього спору не допускається. Врегулювання спору за участю судді не допускається у разі, якщо у справу вступила третя особа, котра заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Навантаження на суддів може бути зменшене через розвиток інституту мирного врегулювання суперечок із використанням будь-яких мирних засобів врегулювання спорів.

Судова практика наочно демонструє застосування процедури врегулювання спору за участю судді та проблеми, що можуть виникнути під час цієї процедури. Так, наприклад, під час підготовчого провадження заяву про врегулювання спору за участю судді часто подає лише одна зі сторін. У такому разі суд відмовляє у проведенні цієї процедури на підставі ч. 1 ст. 201 ЦПК (Ухвала Заводського районного суду м. Миколаєва від 28 вересня 2018 р. у справі № 487/2389/17 [11, с. 87–88]).

Факт присутності судді на такому процесі вже буде вводити сторони у певні рамки судового розгляду справи.

Тому, на нашу думку, судова медіація є спрощеним судовим процесом, схожим на розгляд малозначних справ, однак відмінність у тому, що проводиться у формі нарад, не під протокол, без кінцевого рішення суду, а за рішенням сторін і мирним способом, однак за цим все одно прихований судовий розгляд справи.

Головним питанням запровадження медіації у цивільному процесі є можливість його застосування до судового розгляду та під час судового розгляду. Ст. 21 законопроекту містить положення про те, що суди на будь-якій стадії судового процесу можуть рекомендувати сторонам у справі звернутися до процедури медіації для вирішення спору в позасудовому порядку [5].

Н. Килинник у своїй роботі зазначає, що поширеними сферами застосування медіації є цивільні, зокрема сімейні, спори. Застосування медіації у вирішенні сімейних спорів є найбільш ефективним методом їх вирішення, який має виключно позитивні наслідки. Лише завдяки відновленню нормальних взаємин між учасниками спору можливе зміцнення інституту сім'ї в Україні [12, с. 27].

Якщо звернути увагу на судову практику у цій сфері, то рішенням Деснянського районного суду м. Києва від 30 липня 2018 р. (провадження № 2/754/940/18, Справа № 754/7581/17) у цивільній справі про обмеження у праві спілкування з дитиною, «враховуючи результати діагностики малолітнього ОСОБА_4, особливу надмірну імпульсивність у взаємовідносинах між батьками, Суд рекомендував: матері та батьку при вирішенні питання подальших взаємин між собою пройти курс сімейної медіації з метою вирішення конфліктної ситуації мирним шляхом, оскільки взаєморозуміння між батьками є запорукою гармонійного розвитку ОСОБА_4. Для повноцінного психічного розвитку дитини важливо встановити графік зустрічі з завчасно зумовленим місцем і часом зустрічі. Вони мають відбуватися у спокійній і безпечній атмосфері, враховуючи його вікові потреби...» [13].

Аналогічні рекомендації висвітлені в Рішенні Голоківського районного суду м. Києва від 18 травня 2017 р. № 752/3238/17 щодо справи про позбавлення батьківських прав, відповідно до якого «з листів Служби у справах дітей Голоківської районної в м. Києві державної адміністрації з метою врегулювання конфлікту між позивачем і відповідачем щодо визначення місця проживання дитини й участі у її вихованні сторін було направлено для проведення сімейної медіації...» [14].

Ще одним прикладом застосування медіації при вирішенні сімейних справ у цивільному судочинстві є Рішення Чаплинського районного суду Херсонської області від 6 липня 2018 р. № 665/62/18 про розгляд цивільної справи про усунення перешкод у спілкуванні з онуком і визначення днів спілкування з дитиною. Встановлено, що «за результатами розгляду звернення ОСОБА_5 директором Центру проведено зустріч із ОСОБА_6 за місцем її роботи та досягнуто домовленості про співпрацю сім'ї із фахівцями Центру та мобільною бригадою з екстреної соціально-психологічної допомоги; здійснено візит фахівців мобільної бригади за місцем проживання ОСОБА_6 з метою з'ясування обставин конфліктної ситуації між сторонами та напрацювання плану спільних дій для вирішення проблеми; надано пропозицію сторонам конфлікту щодо організації та проведення медіації; залучено фахівця для надання послуги з медіації та організовано проведення медіації між сторонами конфлікту» [15].

Враховуючи Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 26 липня 2018 р. № 754/15378/17 у цивільній справі про визначення місця проживання дитини, встановлено, що «відповідно до Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, альтернативи судовому провадженню, такі як медіація, відвід (від судових механізмів) та альтернативні способи вирішення спорів, слід заохочувати щоразу,

коли вони відповідають найкращим інтересам дитини. Попереднє використання таких альтернативних способів не слід використовувати як перешкоду доступу дитини до правосуддя. Таким чином, текст керівних принципів заохочує доступ до національних судів для дітей як носіїв прав відповідно до практики Суду, до якої вони мають доступ, якщо вони цього бажають. Проте такий доступ є збалансованим і узгодженим з альтернативними судовим процесам способами розгляду справ» [16].

Не цитуючи в науковій літературі всіх визначень поняття «медіація», можна зробити висновок, що інститут медіації в цивільному процесі є ефективною формою позасудового вирішення спорів, яку вчені розглядають як, по-перше, альтернативне вирішення спору – тобто сторона не звертається до системи і шукає інший спосіб вирішення конфлікту; по-друге, як процес, переговори, спрямовані на вирішення суперечки; по-третє, як посередництво, врегулювання суперечки за участю неупередженої та нейтральної сторони (посередника).

Аналізуючи визначення медіації, ми можемо виділити такі елементи цього явища: 1) альтернативу медіації стосовно судового розгляду; 2) добровільний вибір процедури посередництва конфлікту сторонами; 3) наявність медіатора, котрий здійснює посередництво у вирішенні суперечок, покликаний всляк сприяти запобіганню чи пом'якшенню конфлікту, а отже, відмови у судовому спорі, припиненні вже розпочатого судового процесу; в медіації бере участь медіатор, який не є зацікавленою стороною, а навпаки, допомагає досягти згоди між сторонами, допомагає у вирішенні спору, але не на користь особи, а на результат загалом; 4) визначення мети медіації – знаходження компромісу, стабільної та взаємодостовірної сторони угоди при вирішенні спору.

Враховуючи необхідність заохочення практики поза-судового вирішення спорів, ми пропонуємо надати суду

право звернути увагу сторін на можливість медіації на всіх етапах судового розгляду, тобто направити судові спори до професійного посередника (але суддя не має права рекомендувати сторонам конкретного посередника для вирішення спору), провести інформаційну нараду, під час якої їм буде роз'яснено характер і переваги медіації порівняно із судовою справою. Звертаємо увагу, що направлення сторін на інформаційну зустріч із посередником може здійснюватися під час підготовки справи до судового розгляду, а за потреби – на інших стадіях справи. Ми вважаємо, що обов'язкове посередництво має бути запроваджене у цивільному судочинстві, зокрема при розгляді спорів, які виникають із сімейних відносин (наприклад, у разі розлучення подружжя) та для виконання відповідного правила.

Висновки. Всі визнані державою способи врегулювання правових спорів слід розглядати у взаємозв'язку і взаємодії в межах єдиної системи, основною метою функціонування якої є забезпечення безперешкодної реалізації суб'єктивних прав шляхом розгляду і вирішення правових спорів. Зважаючи на те, що медіатор не здійснює своїх прав і не уповноважений приймати зобов'язальні рішення щодо сторін, медіацію слід розглядати як не юрисдикційну форму захисту прав. Впровадженню посередництва в цивільний процес України нині перешкоджає низка причин, а саме: низька правова культура населення, без якої неможливо провести реформи щодо запровадження певного правового інституту; низький рівень довіри до цієї послуги, пов'язаний із недостатньою обізнаністю населення про переваги медіації як альтернативного способу вирішення спору; бажання однієї зі сторін задовольняти лише свої інтереси, не бажаючи йти на компроміс; добре сформована позиція суспільства, що звернення до суду є єдиним способом вирішення спору; відсутність правової бази та фінансової підтримки, оскільки будь-які реформи потребують значних витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Впровадження медіації у судовий процес як складова наближення законодавства України до Європейський стандартів. *Приватне право і підприємництво*. 2011. Вип. 10. С. 181–185.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/card2#Card>.
3. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 19.03.2020).
4. Цивільний процесуальний кодекс : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 20.03.2020).
5. Про медіацію : Закон України. Проект № 3665 від 17 грудня 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463 (дата звернення: 19.03.2020).
6. Про діяльність у сфері медіації : Закон України. Проект № 10425 від 05.07.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66139 (дата звернення 19.03.2020).
7. Божук І., Дяченко С. Судова практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 11–15.
8. Поліщук М.Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 65. С. 134–139.
9. Єрьоменко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectivyv.pdf>.
10. Андрієвська Л.О. До питання співвідношення врегулювання спору за участю судді та медіації відповідно до цивільного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 54–56.
11. Бичок Т.П., Дяченко С.В. Актуальні питання врегулювання спору за участі судді. *Юридичний науковий журнал*. 2018. № 6. С. 86–88.
12. Килинник Н., Ковальчук І. Застосування інституту медіації в справах про розірвання шлюбу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 24–27.
- Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 30 липня 2018 р., справа №754/7581/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75891508> (дата звернення 20.03.2020).
13. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 18 травня 2017 р. № 752/3238/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66678394> (дата звернення 20.03.2020).
14. Рішення Чаплинського районного суду Херсонської області від 6 липня 2018 р. № 665/62/18 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75294122> (дата звернення 20.03.2020).
15. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 26 липня 2018 р. № 754/15378/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75712214> (дата звернення 20.03.2020).